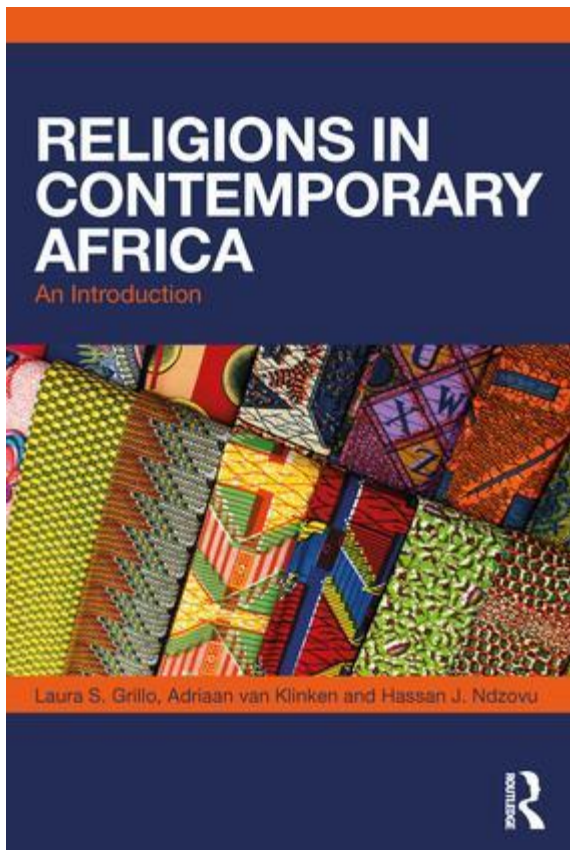

Afrikka tutuksi – Johdatus Afrikan uskontoihin

Saara Kuoppala
Helsingin yliopisto

Laura S. Grillo, Adriaan van Klinken ja Hassan J. Ndzovu 2019. *Religions in Contemporary Africa. An Introduction*. Abingdon/ New York, Routledge, 244 s.

Afrikan uskonnollisesta kentästä kiinnostuneiden on ollut vaikea löytää hyvää yleisteosta, joka selkeästi avaisi afrikkalaisten uskontojen piirteitä ja historiaa sekä niiden suhdetta nyky-yhteiskuntaan. Laura S. Grillo, Adriaan van Klinken ja Hassan J. Ndzovu pyrkivät vastaamaan tähän puutteeseen teoksellaan *Religions in Contemporary Africa. An Introduction*. Kirja on selkeä yleiskatsaus, joka johdattaa lukijan Afrikan kolmen suurimman uskontoperinteen piiriin. Teos tarkastelee kristinuskon, islamin ja Afrikan alkuperäisuskontojen (*African indigenous religions*) historiaa, kehitystä ja nykyliikehdintöjä. Kirja tarkastelee myös, millä tavalla uskonto näyttäytyy esimerkiksi politiikassa, populaarikulttuurissa ja ihmisoikeusasioissa afrikkalaisissa nyky-yhteiskunnissa. Kirja on tehty oppikirjaksi, joka soveltuu kaikille Afrikasta kiinnostuneille, mutta yleispiirteensä vuoksi se on erityisesti suunnattu tuoreille opiskelijoille.

Teoksen on kirjoittanut kolmen kirjoittajan kollektiivi, joista jokainen on Afrikkaan erikoistunut uskontotieteilijä. Grillo on yhdysvaltalainen tutkija, joka on erikoistunut Afrikan alkuperäisuskontoihin, Ndzovu on kenialainen tutkija, joka on perehtynyt islamiin ja van Klinken on puolestaan alankomaalainen tutkija, jonka kiinnostuksen kohteina ovat nykyiset kristilliset kirkot ja seksuaalivähemmistöt Afrikassa. Tutkijoiden omat kiinnostuksen kohteet tulevat esille kirjan toisen osion teemoissa.

Teos on jaettu kahteen osaan: ensimmäinen osa kartoittaa Afrikan uskonnollisuutta alkuperäisuskontojen, kristinuskon ja islamin näkökulmasta. Muita uskontoja kirjoittajat eivät ole ottaneet teokseen mukaan, koska niiden osuus Afrikassa on toistaiseksi vähäinen. Toinen osio pureutuu Afrikan ajankohtaisiin kysymyksiin ja avaa niiden suhdetta uskontoon. Teos tuo esille eri tapauksia ja painottaa, että Afrikassa ei ole mitään yksiselitteistä näkökantaa esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin tai konflikteihin. Esimerkkien kautta kirjoittajat tuovat esille teemojen monimuotoisuuden ja näin välttävät kuvaamasta Afrikkaa monoliittiseksi.

Ensimmäinen luku avaa afrikkalaisia alkuperäisuskontoja, jotka ovat kompleksisia kokonaisuuksia. Näihin uskontoihin liittyvät käsitykset niin esi-isistä, hengistä, jumaluuksista kuin etäisistä luojajumalistakin. Yksilö nähdään osana pitkää jatkumoa, ja sen vuoksi on tärkeä ylläpitää ja kunnioittaa suhteita edesmenneisiin. Yksilö on aina sidoksissa yhteisöön ja ympäröivään maailmaan. Tämä ajatus esiintyy ympäri Afrikkaa niin kristillisissä kirkkokunnissa ja uustradition piireissä kuin muslimien keskuudessakin. Uustraditiolla viitataan sellaisiin uskonnollisiin ryhmittymiin, jotka ovat syntyneet vastaamaan postkolonialismin tuomiin haasteisiin kuten globalisaatioon. Nämä uustraditionaaliset liikkeet yhdistävät sujuvasti elementtejä sekä kotoperäisistä perinteistä että kristinuskosta tai islamista.

Toinen ja kolmas luku käsittelevät kristinuskoa ja islamia, ja luvut lähtevät liikkeelle siitä ajatuksesta, että nämä kaksi uskontoa voidaan nähdä afrikkalaisina uskontoina. Tavanomaisesti ajatellaan, että esimerkiksi kristinusko on tullut Afrikkaan lähetyssaarnaajien myötä. Kirjoittajat kuitenkin haastavat tämän ajatuksen tuomalla esille, että Afrikassa on ollut itsenäistä kristillistä liikehdintää, jolla ei ole länsimaalaista alkuperää. Tästä hyvinä esimerkkeinä ovat Egyptin koptikristityt ja Etiopian ortodoksinen kirkko. Lisäksi lännen tuoma kristillisyys on muuttunut ja muovautunut ja lopulta afrikkalaistunut. 1900-luvulta lähtien on syntynyt kristillistä liikehdintää, jota kutsutaan *African independent/indigenous/initiated churches* (AIC). Nämä kirkkokunnat ovat integroineet elementtejä afrikkalaisista alkuperäisuskunnoista ja siksi ne voidaankin nähdä osana uustraditionaalista liikehdintää. Muslimeja puolestaan on ollut Afrikassa islamin syntyajoista lähtien, ja nykyään lähes puolet afrikkalaisista on muslimeja. Nämä kolme ensimmäistä lukua ovat selkeitä historiakatsauksia, jotka tukevat myöhemmin tulevia lukuja. Ensimmäisen osan myöhemmät luvut käsittelevät muun muassa uustraditionaalisia, uuskarismaattisia ja islamilaisen reformin liikehdintöjä.

Kirjan toinen osio tuo edellä mainitut uskonnot tämän päivän keskusteluihin. Teemoina ovat muun muassa noituus, valta ja politiikka, konfliktit ja rauha, kehitys, ihmisoikeudet, terveys, sukupuoli, seksuaalisuus ja populaarikulttuuri. Teemoista on haluttu tehdä tarpeeksi laajoja, jotta esimerkkejä löytyisi eri puolilta Afrikkaa. Koko teoksen läpi kirjoittajat pyrkivät haastamaan yleisiä ennakkokäsityksiä Afrikasta. Kirjan ensimmäinen osa tukee toisen osion teemoja ja auttaa ymmärtämään käytävää keskustelua. Koska Afrikassa uskonnot ovat kokonaisvaltaisia ja näkyvät ihmisen eri elämän osa-alueilla, ei ole yllättävää, että ne ovat myös hyvin politisoituneita. Esimerkkeinä toimivat Etelä-Afrikan entinen presidentti Jacob Zuma, joka osallistui

Zulujen seremoniaan, jossa pyydettiin esi-isiltä suojelusta tuleviin vaaleihin, ja Sambian ensimmäinen presidentti Kenneth Kaunda, jonka kannatus alkoi laskea, kun kansalle selvisi, että hänen henkisinä neuvonantajinaan toimi kaksi intialaista guraa.

Viime vuosina Afrikasta on kantautunut uutisia erilaisista islamilaisista ääriliikkeistä, jotka käyttävät väkivaltaa oman agendansa ajamiseksi. Kirjoittajat tarttuvat tähän teemaan ja tuovat esille, että kyseessä ei ole pelkästään islamin piirissä esiintyvä ilmiö, sillä väkivaltaan ovat syyllistyneet myös kristityt ja alkuperäisuskontoja kannattavat. Aikaisemmin Afrikassa esiintyvää väkivaltaa on pyritty selittämään etnisyyteen liittyvillä jännitteillä, mutta nykyään uskonto on noussut yhdeksi tekijäksi. Kirjoittajien perusteluiden mukaan etnisyys on nykyään vahvasti sidoksissa uskonnolliseen identiteettiin ja sen vuoksi se näkyy myös vastakkainasetteluissa. Poliitikot käyttävät puheissaan uskonnollista kieltä ja näin vetoavat oman uskontokuntansa kannattajiin. Uskonto näkyy erilaisissa konflikteissa ympäri Afrikkaa: Sudanissa on jo pitkään ollut vastakkain muslimienemmistöinen pohjoinen ja alkuperäisuskontoinen ja kristillinen etelä. Afrikassa vaikuttavat islamistisista järjestöistä tunnetuimmat ovat al-Shabaab ja Boko Haram. Zairen (nyk. Kongon demokraattinen tasavalta) entinen presidentti Mobutu Sese Seko kehotti kansalaisiaan kääntymään takaisin ”autenttiseen” afrikkalaisuuteen ja omaksumaan alkuperäisuskonnot. Eteläafrikkalainen apartheid-hallinto siteerasi Vanhaa testamenttia perustellessaan rotusortoa. Muun muassa näiden esimerkkien avulla kirjoittajat pyrkivät osoittamaan, että väkivaltaa esiintyy eri uskontojen parissa.

Vaikka monet uskonnot ovat syyllistyneet väkivaltaisuuksiin, on kuitenkin olemassa esimerkkejä, joissa uskonnolliset johtajat toimivat sovittelijoina rauhanprosesseissa. Yksi kuuluisimmista sovintoprosesseista on eteläafrikkalainen totuus- ja sovintokomissio, joka perustettiin apartheidin jälkeisenä aikana. Sen tarkoituksena oli selvittää apartheidin aikaisia rikoksia ja rakentaa luottamustan eri osapuolten välille. Sovintoprosessia johti anglikaanipiispa Desmond Tutu. Uskontojen välistä dialogia on Afrikassa pyritty edistämään eri organisaatioiden avulla. Kirjoittajat tuovat esille muun muassa PROCMURA- järjestön (*The Programme for Christian-Muslim Relations in Africa*), joka pyrkii kristittyjen ja muslimien väliseen dialogiin. Kirjoittajat eivät juurikaan tuo esille, millä tavalla alkuperäisuskonnot osallistuvat näihin rauhanprosesseihin. Se herättääkin kysymyksen, otetaanko alkuperäisuskontojen edustajia ollenkaan neuvottelupöytien äärelle?

Yleisteoksen tyylin myötä kirja toki jättää monia muitakin seikkoja käsittelemättä. Yksi ajankohtainen aihe, joka ei saa mainintaa on diasporassa elävien afrikkalaisten uskonnollisuus. Tämä on hieman yllättävää, sillä kirjoittajat kuitenkin mainitsevat, että Afrikan vaikutus näkyy muilla mantereilla. Toinen yllättävä seikka, joka jää vähemmälle huomiolle, on voodoo. Sen yllättävyys johtuu siitä, että voodoo on näkynyt populaarikulttuurissa suhteellisen paljon, ja voisi kuvitella, että monelle opiskelijalle se edustaa afrikkalaista uskonnollisuutta. Tästä syystä voodooon avaaminen laajemmin olisi voinut olla mielekästä.

Teos on mukava yleiskatsaus Afrikan yleisimpiin uskonnollisiin virtauksiin. Se soveltuu hyvin oppimateriaaliksi jo senkin vuoksi, että jokaisen luvun päätteeksi on pohdintakysymyksiä keskustelun herättämiseksi. Lukujen yhteydessä on muutama tekstilaatikko, jotka avaavat aihetta erilaisten tapausten kautta. Tämän tyylistä teosta olisin itse kaivannut, kun opintojeni alussa otin Afrikan tutkimuksen sivuaineeksi.